

*Bojan Balkovec**

Zilje – zgodba malega kraja**

Zilje so majhna vas, ki je v začetku leta 2019 štela samo 132 prebivalcev.¹ Vas je po drugi svetovni vojni doživela usodo mnogih malih naselij, kjer so se ukvarjali samo s kmetijstvom. Število otrok pri vsaki družini se je zmanjšalo in ljudje so se odseljevali zaradi dela, ki so ga dobili v večjih krajih. Zilje so nekako na pol poti med Vinico in Preloko. V Preloki je sedež župnije, pred drugo svetovno vojno pa je bil v Vinici sedež občine. Po popisu prebivalcev leta 1931 je v Ziljah živelo 241 ljudi v 45 hišah. Preloka jih je štela 22 več, tudi Vinica ni bila veliko večja z 290 prebivalci. Pred drugo svetovno vojno so bile Zilje, tako kot ostali kraji v Dravski banovini, opisani v Krajevnem leksikonu Dravske banovine.² V omenjenem leksikonu o vasi med drugim lahko preberemo, da je »razpostavljena v več delih po precej nagnjenem bregu, visoko nad Kolpo. Reka teče na nadmorski višini 153 m, vas pa od 233 do 300 m nad morjem.«³ Krajski deli so Gornje, Srednje in Dolnje Zilje. Kolpa začne kmalu za jezom pod vasjo teči v globokem kanjonu skoraj vse do Žuničev. Ob začetku druge svetovne vojne so se krajski deli ukvarjali s kmetijstvom, večinoma za domače potrebe. Skozi vas je peljala banovinska cesta 2. reda iz Vinice v Adlešiče. Šole v vasi ni bilo, zato so otroci morali v šolo v Preloko. Podružnična cerkev Sv. Antona je bila na najvišji točki naselja. V krajevni cerkvi so bile maše le ob posebnih priložnostih.

* Dr. Bojan Balkovec, docent, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, bojan.balkovec@ff.uni-lj.si

** Prispavek je nastal v okviru nacionalnega raziskovalnega projekta »Napravite mi to deželo nemško ... italijansko ... madžarsko ... hrvaško! Vloga okupacijskih meja v raznarodovalni politiki in življenju slovenskega prebivalstva« (J6-8248), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS). Prispeva tudi k nacionalnemu raziskovalnemu programu Slovenska zgodovina (P6-0235), ki ga prav tako financira ARRS.

1 Podatki o prebivalcih naselij na spletnih straneh SURS, https://pxweb.stat.si/SiStatDb/pxweb/sl/10_Dem_soc/10_Dem_soc_05_prebivalstvo_10_stevilo_preb_25_05C50_prebivalstvo_naselja/05C5004S.px/

2 Krajevni leksikon Dravske banovine, Zilje, str. 143, Preloka str. 141 in Vinica str. 142.

3 Krajevni leksikon Dravske banovine, Zilje, str. 143.

Slika 1: Del Dolnjih Zilj, na desni strani ceste Markova hiša, ki je bila med vojno utrjena. Pred njo je bil na spodnji strani hiše ob cesti bunker.

Slika 2: Del Dolnjih Zilj in Kolpa. Na dnu slike je označena lokacija Markove hiše. Višinska razlika med reko in hišo je okoli 100 metrov. Reka na sliki teče z desne proti levi in manj kot 100 metrov od levega roba posnetka začne teči v globokem kanjonu proti Žuničnem. Od Markove hiše je bil ob reki pogled odprt proti Vinici.

Ob začetku druge svetovne vojne so v vas prišli Italijani. Zaradi relativne višine, kjer je naselje, kar omogoča odličen razgled, so se Italijani odločili v vasi postaviti utrjeno postojanko. Postojanko so naredili v eni izmed hiš v Dolnjih Ziljah. Najprej je bilo v vasi nekaj fašistov, kasneje pa predvsem financarji.⁴ Postojanka je bila del obmejnih enot, saj je bila reka Kolpa meja z Neodvisno državo Hrvaško. Jeseni 1942 so se jim pridružili še navadni vojaki. Oktobra ali novembra 1942 je prišla v vaško postojanko tudi kraljeva vojska.⁵ Za potrebe postojanke so izpraznili nekaj hiš, jih utrdili, zgradili povezovalni rov med njimi in pred eno od hiš tudi bunker. Domačini so morali svoje hiše zapustiti in se zateči k sosedom.⁶

Jeseni 1942 so Italijani svojo postojanko v Dolnjih Ziljah povečali. Izpraznili so tri hiše, stanovalci hiš so se morali zateči k sosedom. Hiše in gospodarska poslopja so utrdili in naredili pravo malo utrdbo. Italijani so utrdili tri hiše, po domače pri Grujinih, pri Markovih in pri Vukovih, pri čemer je bila slednja hiša prazna, saj so bili lastniki v ZDA. Markova hiša je stala ob cesti in pred njo so naredili bunker. Material za bunker so pridobili tako, da so porušili enega od hlevov pri omenjenih hišah.⁷

Slika 3: Rušenje bunkerja pred Markovo hišo po italijanski kapitulaciji jeseni 1943.

4 Gradivo za topografijo NOB, Bela krajina, 1. snopič, str. 52.

5 Gradivo za topografijo NOB, I Snopič, Bela krajina, Ljubljana 1958, str. 52.

6 Jože Starešinič, Vola so obesili v naš vodnjak, <https://youtu.be/iJeHZ6OYbxx>. 0:34–8:21

7 Jože Starešinič, Vola so obesili v naš vodnjak, <https://youtu.be/iJeHZ6OYbxx>.

Slika 4: Rušenje bunkerja pred Markovo hišo po italijanski kapitulaciji jeseni 1943.

Slika 5: Domačini iz Zilj, slikani z italijanskimi vojaki.

Slika 6: Jože Starešinič, v roki drži sliko Markove hiše z bunkerjem. Markova hiša je na njegovi desni, levo za njim je njegova domačija, po domače Grujini, ki je bila v vojni del italijanske posadke. Lastniki so se morali umakniti k sosedom.

Domačini pripovedujejo, da italijanski vojaki vaščanom niso predstavljali nevarnosti. Obstajal je nekakšen nenapisan dogovor, da partizani ne napadajo omenjeno postojanko, Italijani pa tudi niso povzročali težav. Italijani so vedeli za partizane in so domačine spraševali, ali se ti kaj pojavljajo v vasi. Domačini so Italijanom odgovarjali, da imajo oni (Italijani) orožje in se jim morajo pokoravati. A orožje imajo tudi partizani in tudi njim se morajo pokoravati.⁸ Ves nesmisel vojne in posledice, ki jih lahko prinesejo različne okoliščine, pa pove pričevanje Jožeta Starešiniča. Njegova babica in mama sta kakih petsto metrov od domače hiše, od koder so jih Italijani pregnali in naredili omenjeno postojanko, želi žito, ko so pristopili trije partizani. Pozanimali so se o postojanki in omenjali napad na Italijane. Babica in mama sta partizane rotili, naj tega ne storijo, saj Italijani niso še nikomur nič storili. Po napadu pa bi zažgali hiše, ki so bile zgrajene ali sezidane tudi z denarjem, ki so ga pošiljali možje iz Amerike. Poleg tega niso nikogar iz vasi ubili. Partizani postojanke niso napadli.⁹ Še največja nerodnost je bila, ko je v vas prišel nov italijanski poveljnik, ki ni poznal položaja.¹⁰

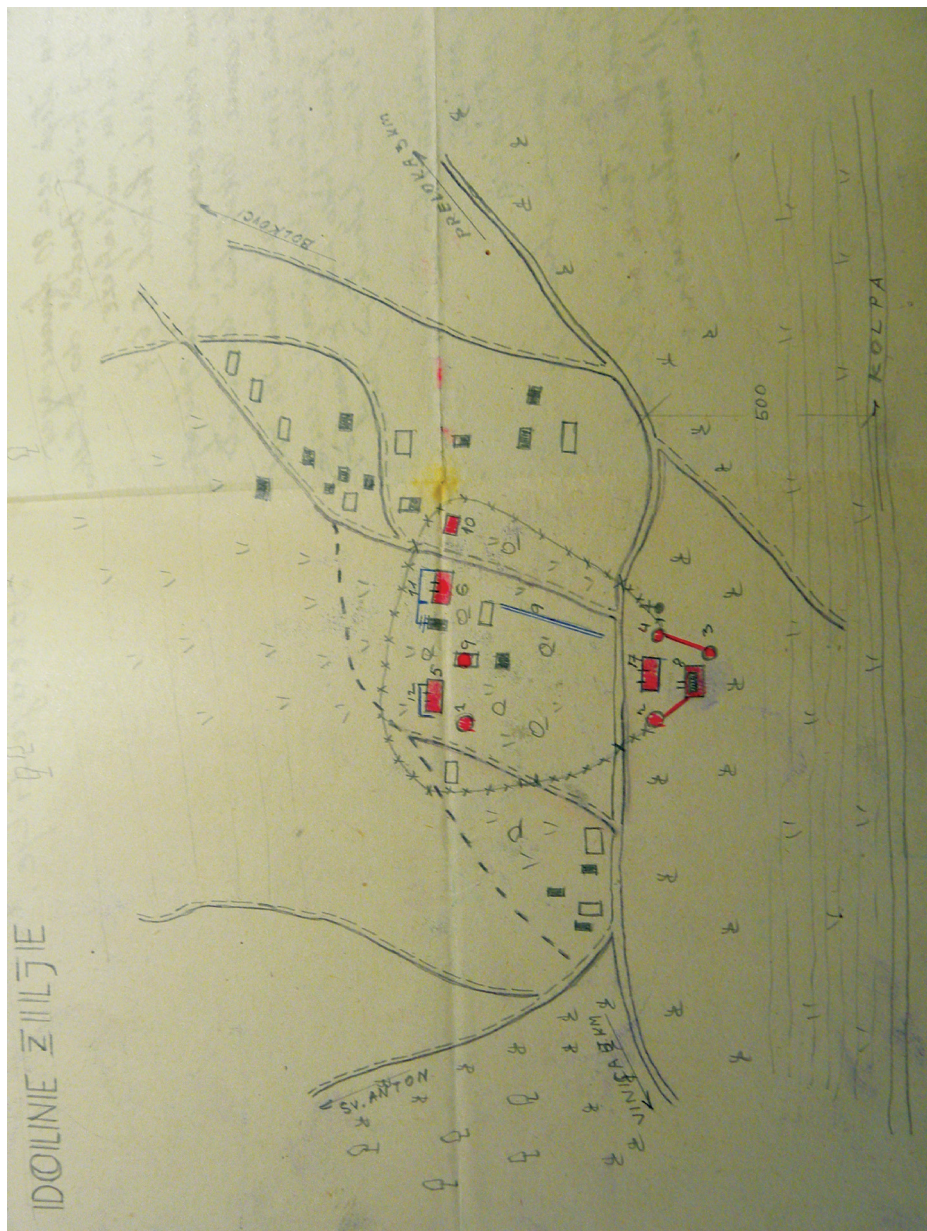
Oboroženih spopadov v vasi ni bilo. Streljanje je bilo slišati, kadar so italijanski vojaki iz postojanke želeli za kosilo kokoš. To so ustrelili in škodo plačali.¹¹

8 Pričevanje Jožeta Grduna, Zilje, 5. junij 2018, posnetek intervjuja hrani arhiv projekta.

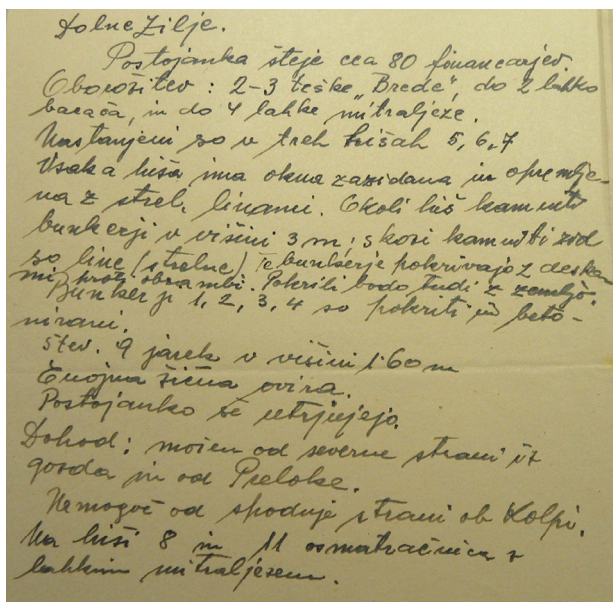
9 Pričevanje Jožeta Starešiniča, Zilje, 21. januar 2019, posnetek intervjuja hrani arhiv projekta.

10 Intervju s Franciško Tahija, Glavica, 5. junij 2018, posnetek intervjuja hrani arhiv projekta.

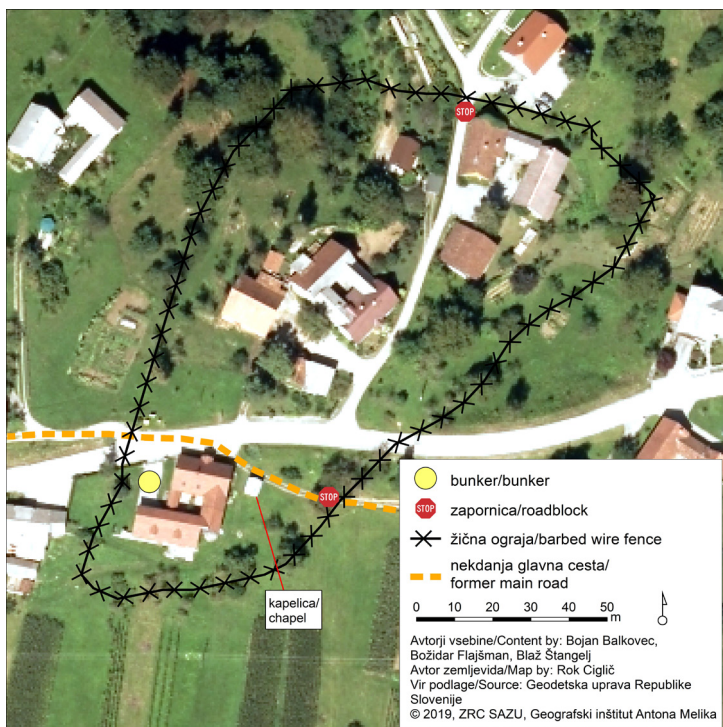
11 Pričevanje Jožeta Grduna, Zilje, 5. junij 2018, posnetek intervjuja hrani arhiv projekta.

Slika 7: Skica partizanskih obveščevalcev o postojanki v Ziljah.

Slika 8: Opis postojanke na hrbtni strani skice.

Slika 8a: Zemljevid postojanke v Ziljah.

Na sliki je skica in na hrbtni strani istega dokumenta je podrobnem opis postojanke. Dokument je zagotovo nastal po novembru 1942, še verjetneje spomladi ali poleti 1943. Partizanski obveščevalci so na dveh straneh dokumenta narisali skico in napisali podrobne podatke o posadki. V postojanki naj bi bilo do 80 financarjev s kar močno oborožitvijo. Če je bilo vojakov res toliko, je na tri vaščane prišel en italijanski vojak. Posadka naj bi bila oborožena z 2 ali 3 težkimi bredami, do 2 lahkima minometalcema in 4 lahkimi mitraljezi. Puške na seznamu niso našete, saj jo je imel vsak vojak. Ob hišah so zgradili bunkerje, visoke do 3 metra, okoli utrjenih hiš pa napeljali bodečo žico. Za varno gibanje med bunkerju so izkopal 1,6 metra globok jarek.¹² Število vojakov v posadki je bilo najverjetneje manjše oz. se je lahko spreminjalo. Po izjavah Jožeta Starešiniča naj bi bilo vojakov nekje med 30 in 35.¹³ Posadka v Ziljah se je oskrbovala iz Vinice oz. Črnomlja. Za prevoz različnih stvari, predvsem hrane, so uporabljali tudi domačine. Domačini so z Italijani vsaj do poletja 1942 nekako shajali. Italijani se nad vaščani niso znašali, saj naj bi jim npr. celo plačevali za kure, ki so si jih zaželeli.¹⁴ Obstajalo je celo neko sožitje s partizani.

Do poletja 1942 Italijani nad vaščani niso izvajali nasilja. Zaradi krepitve partizanskega gibanja v Ljubljanski pokrajini so italijanske sile začele ukrepati tudi proti civilnemu prebivalstvu. Akcij pobiranja civilnega prebivalstva in njegovega odvažanja v internacijo se niso izognile niti Zilje.¹⁵ Italijanski vojaki so moške gnali iz Preloke po cesti skozi Zilje v Vinico.¹⁶ V Vinici je bilo zbirno mesto v vrtači, dragi, kot temu rečejo Belokranjci, na mestu, kjer je danes zdravstveni dom. Posamezniki so se interniranju izognili zaradi srečnih okoliščin, ker jih ni bilo doma, ali pa modrosti in pogumu posameznikov. Tako nam je Jože Starešinič povedal, kako sta se internaciji izognila njegov oče in stric. Na nek način sta ju rešila mati in nek Viničan. Fanta so Italijani na travniku med košnjo legitimirali, jima vrnila dokumente in rekli, naj se zglasita v Vinici. Ko je šla mati s sinovoma (njegovim očetom in stricem) v Vinico, je omenjeni Viničan mater vprašal, če imata fanta pri sebi dokumente, ali pa so jima jih Italijani zaplenili. Na srečo so jima dokumente vrnila. Materi je rekel naj gredo domov, »zakaj ne bo s temi ljudmi dobro«.¹⁷

Zajete prebivalce iz Zilj so odpeljali na Rab. Glede na starost moških v družini se je v nekaj primerih zgodilo, da so v internacijo odpeljali očete in sinove. Pozimi 1942/1943

12 SI AS 1851 Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, 1941-1945, t.e. 59, p.e.1680. Obveščevalsko poročilo Dolne Zilje. Dvostransko poročilo, na eni strani je skica terena s številčnimi oznakami. Na drugi strani je podroben opis zgradb, način utrjenosti in oborožitve.

13 Pogovor z Jožetom Starešiničem, 21. februar 2019. Po pričevanju njegove babice naj bi bilo v njihovi hiši nekako 20 mož, v obeh ostalih pa po nekako 5 ali 6, skupaj torej nekaj čez 30.

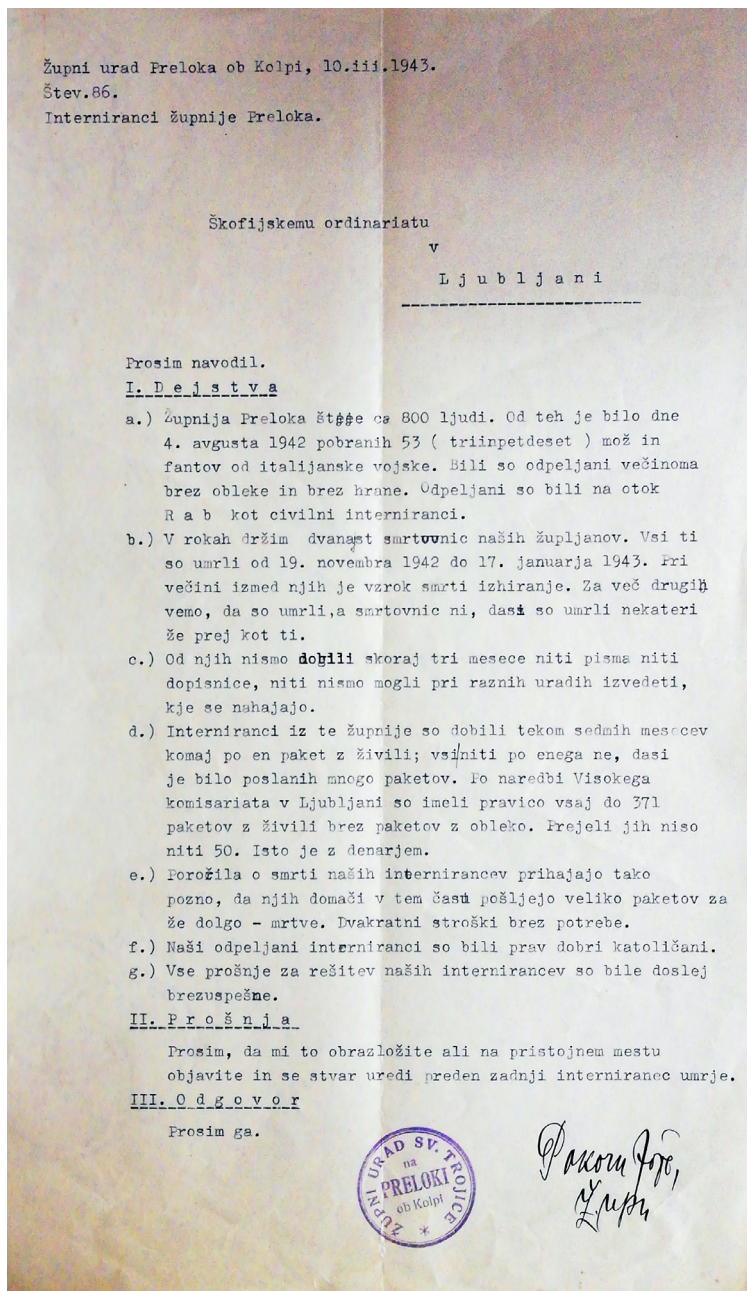
14 Pričevanje Jožeta Grduna, Zilje, 5. junij 2018, posnetek intervjuja hrani arhiv projekta.

15 Jože Čemas iz Zilj omenja, da so zajete odpeljali avgusta 1943. Oče mu je pripovedoval, da so jih odpeljali, ko je koruza začela delati storže. Intervju z Jožetom Čemasom, Zilje, 19. junij 2019, posnetek intervjuja hrani arhiv projekta. Župnik Jože Pokorn v pismu škofijskemu ordinariatu omenja, da so bili internirani odpeljani 4. avgusta 1942. Dopis je shranjen med gradivom Župnije Preloka v NAL.

16 Jože Starešinič, Po sreči so ostali živi, <https://youtu.be/eN8mwTa0j6Y>, 0:36–0:52.

17 Jože Starešinič, Po sreči so ostali živi, <https://youtu.be/eN8mwTa0j6Y>, 0:54–2:34.

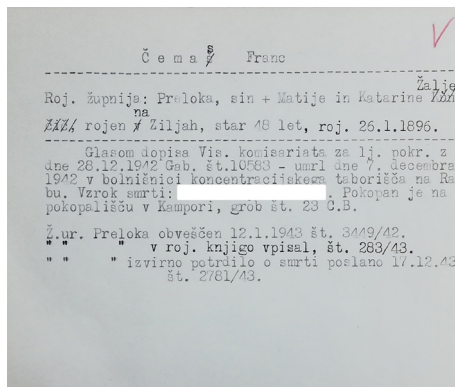
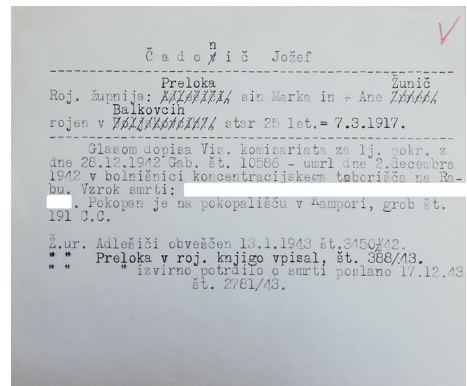
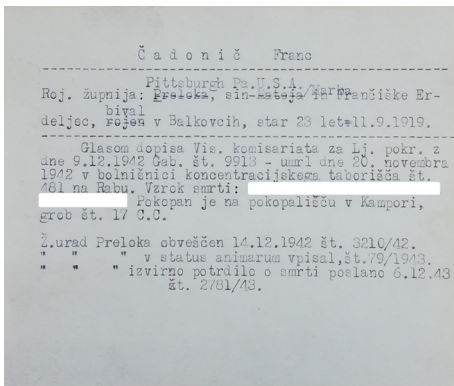
so z Raba pričele prihajati žalostne novice. Interniranci so v pisnih rotli domače, naj jim pošljejo kakšen paket, saj je bila hrana v taborišču zelo slaba.

Slika 9: Dopis, ki ga je župnik iz Preloke, Jože Pokorn, poslal na škofijski urad v Ljubljano.

Na neznošen položaj internirancev je v pismu škofijskemu ordinariatu opozarjal tudi Jože Pokorn, župnik s Preloke. Pismo je pisano v precej ostrem tonu kot niz dejstev, na katera župnik pričakuje odgovore oz. ukrepanje, da bi vedel, kako postopati v bodoče »preden zadnji interniranec umrje.«¹⁸ Pokorn je pismo napisal po tistem, ko izvedel za dvanajst umrlih med interniranci. Opozarja, da je verjetno umrl še kdo, smrtovnice zanje pa še ni dobil. Zapisal je, da družine niso mogle izvedeti, kje so njihovi internirani člani, saj niso od internirancev prejeli nobenega pisma ali dopisnice. Iz pisanje je razumeti, da je bil ogorčen nad dejstvom, da so interniranci prejeli le majhen del paketov, ki so jim jih pošiljali od doma. Opozarjal je tudi na dejstvo, da so nekaterim pošiljali pakete, četudi so že umrli, a družina tega še ni izvedela. »Dvakratni stroški brez potrebe.«¹⁹

Župnik je obvestilo o smrti, ki ga je dobil s škofijskega ordinariata, moral posredovati domačim. Poleg tega je moral podatke vpisati tudi v matično knjigo in izdati pisno obvestilo sorodnikom pokojnega.

Slika 10: kartončki s podatki nekaterih umrlih iz Zilj.

18 Škofijskemu ordinariatu v Ljubljani, pismo datirano 10. marec 1943.

19 Škofijskemu ordinariatu v Ljubljani, pismo datirano 10. marec 1943.

Pokorn je tako nekega dne pri maši prebral imena umrlih na Rabu. Težko si je predstavljati mučno vzdušje v cerkvi, ko je začel z branjem imen. Prisotni so upali, da imena njihovega dragega ne bo prebral. Žal vsi niso imeli sreče in so slišali imena svojih dragih. Frančiška Čadonič iz Balkovcev je iz župnikovih ust slišala dve imeni, ki sta ji pomenili največ. Ob slišanjem se je Birička nezavestna zgrudila.²⁰ Po pričevanju Frančiške Tahija je župnik Pokorn imena umrlih bral 17. januarja 1943 pri maši v cerkvi Sv. Antona v Ziljah.

»... naš župnik, iz naše fare preloške, je pri maši objavil koliko jih je umrlo na Rabu, to so bili takvi trenutki, cela cerkev, vse, vsi kdor je bil v cerkvi je jokal [...] to so takvi trenutki, da se ne pozabijo.«²¹

Frančiška Balkovec je kot mlado dekle s Prilišča, na hrvaški strani Kolpe, takrat kot Frančiška Erdeljac odšla v ZDA. Tudi mnogi Belokranjci so šli v ZDA za boljšim življenjem, med njimi je bil tudi Marko Čadonič iz Balkovcev. Frančiška in Marko sta se srečala v Pittsburghu, kjer sta se leta 1916 poročila. Mladima zakoncema so se v letih 1917, 1918 in 1919 rodili Marko, Marija in Franc. V nejasnem položaju po koncu prve svetovne vojne se je mlada družina vrnila v možev rojstni kraj. Domov v Balkovce so se vrnili leta 1920. Že kmalu se je oče vrnil v ZDA, kje je konec tridesetih let umrl.

Slika 11: Poročna slika Marka in Frančiške Čadonič, Pittsburgh 1916.

20 Angela Žugelj, Prišle so osmrtnice na Faro, <https://youtu.be/yZQx25MPTIU>. Angela Žugelj pravi: »Birička se je omrtvoila.« Hišno ime družine Frančiške Balkovec je bilo Biričini.

21 Intervju s Frančiško Tahija, Glavica, 5. junij 2018, posnetek intervjuja hrani arhiv projekta.

Markov oče se je doma drugič poročil in leta 1917 se mu je rodil sin Jože. Markov sin Marko in njegov stric Jože sta bila tako vrstnika. Fanta sta tik pred začetkom druge svetovne vojne odrasla in tudi že odslužila vojaški rok. Ohranjene so slike, na katerih so Marko in Franc, ki sta bila brata, in njun stric Jože. Italijani so v internacijo odpeljali Franca in Jožeta, ki sta na Rabu umrla.

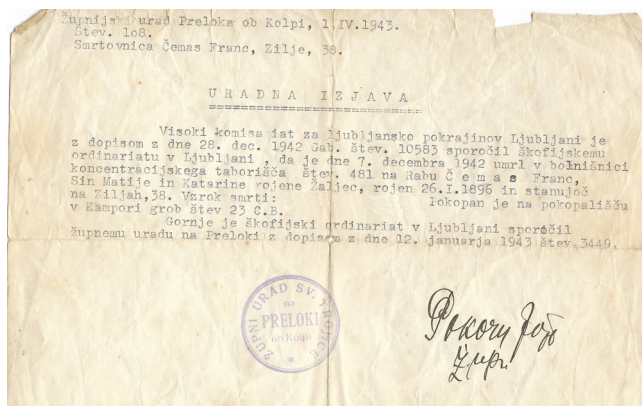

Slika 12: Franc Čadonič, sin Marka in Franciške, rojen v Pittsburghu, umrl v taborišču na Rabu.

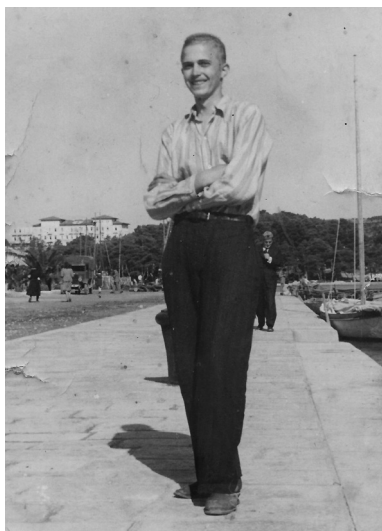

Slika 13: Jože Čadonič, rojen v Ziljah, umrl v taborišču na Rabu, in Marko Čadonič, rojen v Pittsburghu. Jože je bil Frančev in Markov stric.

Tudi iz družine Čemas iz Srednjih Zilja sta bila na Rab odgnana dva moška. Italijani so internirali očeta Franca in sina Ivana. Sin Ivan je bil star 20 let. V taborišču je bila hrana borna in ravno slaba prehrana je bila povzročitelj bolezni, ki so vzrok smrt mnogih taboriščnikov. Interniranci so iskali hrano tudi v konjskih iztrebkih, ker so v njih lahko našli kakšno neprebavljeno zrno ovsa.²² »Oče je umrl tam, sin se je vrnil. Ker oče je svojo hrano daval svojemu sinu Ivanu in tako je on preživel in prišel je nazad.«²³

Slika 14: Potrdilo o smrti, ki ga je župnik Jože Pokorn izdal za pokojnega Franca Čemasa iz Zilj.

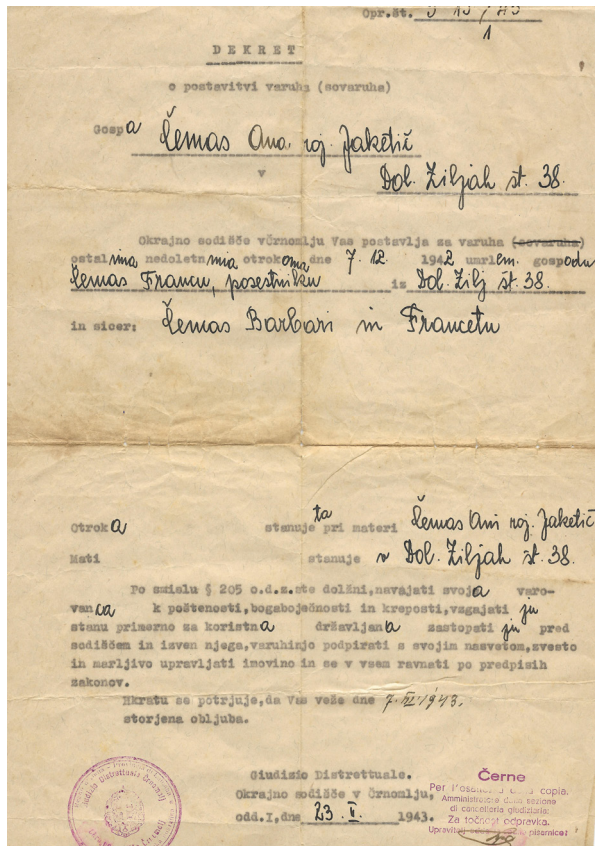

Slika 15: Ivan Čemas, ki je preživel grozote taborišča na Rabu. Fotografiran je pred bolnico, kjer se je po italijanski kapitulaciji zdravil, pred potjo domov.

22 Jože Čemas iz Zilj omenja, da mu je to pripovedoval stric. Intervju z Jožetom Čemasom, Zilje, 19. junij 2019, posnetek intervjuja hrani arhiv projekta.

23 Intervju s Franciško Tahija, Glavica, 5. junij 2018, posnetek intervjuja hrani arhiv projekta.

Smrt moža je za njegovo ženo in otroke seveda pomenila veliko izgubo. V skladu z zakoni pa vdova ni postala skrbnica lastnih otrok. Ta vloga je najpogosteje pripadla moškemu sorodniku. V tem primeru je Frančeva vdova postala skrbnica svojih otrok na osnovi sklepa sodišča v Črnomlju.

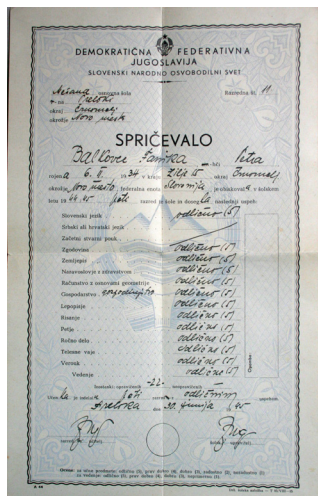
Slika 16: Sklep sodišča o skrbništvu otrok pokojnega Franca Čemasa.

Otroci so v šolo hodili v Preloko in po pričevanju so morali vedno mimo postojanke. Kako je bilo to neprijetno za otroke, ki so morali dnevno mimo vojakov, bunkerjev in žičnih ovir, si je nemogoče predstavljati. Zgodba, ki nam jo je povedala Frančiška Tahija (roj. Balkovec), se nam lahko zdi prikupna.²⁴ Vendar pa kaže kakšnim pritiskom so bili podvrženi otroci, ki so morali mimo različnih vojakov, ko so šli v šolo. Na koncu domače vasi so morali mimo Italijanov, po bližnjici čez travnike in jase, so lahko srečali partizane. Vojna je grobo prekinila življenje teh otrok.

24 Otroci meje/Children of the Border, <https://www.youtube.com/watch?v=0NZp3PfvdTQ>, Frančiška Tahija, Buongiorno, 0:07–1:59.

Slika 17: Franciška Tahija s svojim spričevalom.]

Slika 18: Spričevala Franciške Tahija, prvo je izdala Kraljevina Italija, drugo slovenska partizanska oblast, tretje DFJ. Vsa tri so izdana v šoli v Preloki in upravljatelj šole je bil ves čas Feliks Jug.

Izpostavljeni so bili različnim nevarnostim in oviram. Ovirano je bilo tudi njihovo šolanje. Otroci v šoli v Preloki so imeli pravzaprav s šolanjem še srečo. Otroci so imeli opravka z vojaki tudi ob italijanski kapitulaciji. Še ne dvanajstletni Jože Grdun je moral z volovsko vprego pomagati italijanski posadki iz Zilj pri njenem umiku v Vinico. Italijanski vojaki so bili po njegovih besedah preplašeni.²⁵ A kljub vsemu so bili še vedno nevarni, saj so bili oboroženi. Žal se je umik italijanskih vojakov iz Zilj zavlekel. Njihov načrt je bil, da bi šli do Vinice, nato pa s tamkajšnjo italijansko posadko naprej v Črnomelj. Jože Grdun, ki je s počasno volovsko vprego peljal vojaško opremo, ni šel z Italijani le do Vinice. Iz Zilj so krenili sredi popoldneva, a je italijanske vojake v Vinici čakalo presenečenje. Njihovi vojni tovariši so se že umaknili proti Črnomlju. Tako je ziljska posadka sama nadaljevala pot v Črnomelj in Jože Grdun je moral z njimi. Domov se je vrnil šele naslednji dan.²⁶

Za otroke je bilo nevarno tudi opravljanje vsakodnevnih opravil pa tudi igra. Tako so bili v nevarnosti, če so npr. pasli živino na predelih, kjer so bili v vidnem polju ustašev, ki so brez oklevanja streljali nanje čez Kolpo. Podobno so nanje streljali tudi, ko so se kopali na jezu pri mlinu pod vasjo.²⁷

A na drugi strani so bili Italijani do otrok prijazni. Tako so mnogi otroci takrat prvič dobili kakšen bombon ali pa kakšno južno sadje.²⁸

Po italijanski kapitulaciji je bila v Ziljah v Markovi hiši, ki je bila med vojno bunker, nekaj časa partizanska bolnišnica.²⁹ Bunker pred hišo je bil hitro porušen. Verjetno sta bila razloga seveda potreba po materialu za obnovo hiš, ki so jih Italijani preuredili v utrdbe in pa ureditev prostega prometa po cesti proti Preloki. Na spodnjih dveh slikah vidimo rušenje bunkerja verjetno že septembra 1943, na kar sklepamo iz oblačil oseb na slikah.

Še pred koncem leta 1943 so v času ofenzive skozi vas prišli Nemci. Angela Žugelj se spominja, kako so Nemci prišli v vas in šli mimo njihove hiše. Njena mati je otrokom ravno skuhala kosilo, kot pravi ne bo nikoli pozabila, da je bil krompir. Eden od nemških vojakov je zaostal in pristopil k njim. Sedel je za mizo, kjer so sedeli otroci, in zajemali kosilo iz skupne skledе. Materi je z gibom pokazal, naj mu da žlico. Mati mu je dala žlico in potem je jedel skupaj z otroki. Po koncu kosila je z gesto nakazal, da se zahvaljuje in odšel.³⁰

Kasneje do konca vojne v vasi ni bilo oboroženih enot, niti vas ni utrpela kakšnega napada Nemcev ali ustašev.

25 Podobno trdi tudi Franciška Tahija. Intervju s Franciško Tahija, Glavica, 5. junij 2018, posnetek intervjuja hrani arhiv projekta.

26 Pričevanje Jožeta Grduna, Zilje, 5. junij 2018, posnetek intervjuja hrani arhiv projekta.

27 Intervju s Franciško Tahija, Glavica, 5. junij 2018, posnetek intervjuja hrani arhiv projekta.

28 Intervju s Franciško Tahija, Glavica, 5. junij 2018, posnetek intervjuja hrani arhiv projekta.

29 Gradivo za topografijo NOB, Bela krajina, 1. snopič, str. 52.

30 Intervju z Angelo Žugelj, Zilje, 5. junij 2018, posnetek intervjuja hrani arhiv projekta.

Slika 19: Spominska plošča na šoli v Ziljah. Na njej so imena padlih partizanov in umrlih v taboriščih iz Zilj in sosednjih zaselkov.

Viri in literatura

Viri

- Gradivo za topografijo NOB, Bela krajina, snopič 1, Muzej Narodne osvoboditve LRS, Ljubljana 1958
- Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1958
- SI AS 1851 Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, 1941-1945, t.e. 59, p.e.1680. Obveščevalsko poročilo Dolne Zilje.
- SURS, Prebivalci po naseljih https://pxweb.stat.si/SiStatDb/pxweb/sl/10_Dem_soc/10_Dem_soc__05_prebivalstvo__10_stevilo_preb__25_05C50_prebivalstvo_naselja/05C5004S.px/
- Župnija Preloka, Nadškofijski arhiv Ljubljana (NAL)

Intervjuji in objavljeni intervjuji

- Angela Žugelj, Zilje, Zilje 5. 6. 2018, Prišle so osmrtnice na Faro, <https://youtu.be/yZQx25MP-TIU>. (Ogled januar 2020)
- Tahija, Franciška, Glavica (Občina Bosiljevo, Republika Hrvaška), 5. 6. 2018, Župnik je objavil koliko jih je umrlo na Rabu, <https://youtu.be/yehSGt7Yvps> (Ogled januar 2020)
- Jože Čemas, Zilje, 19. 7. 2019, Posnetek hrani arhiv projekta Okupacijske meje
- Jože Starešinič, Zilje, 5. 6. 2019, Vola so obesili v naš vodnjak, <https://youtu.be/iJeHZ6OYbxk>. (Ogled januar 2020)
- Jože Starešinič, Zilje, 21. 2. 2019, Po sreči so ostali živi, <https://youtu.be/eN8mwTa0j6Y>, (Ogled januar 2020)
- Jože Grdun, Zilje, 5. 6. 2019, Posnetek hrani arhiv projekta Okupacijske meje
- Otroci meje/Childen of the Border, <https://www.youtube.com/watch?v=0NZp3PfVdTQ> (Ogled januar 2020)

Viri in avtorstvo slikovnega gradiva

- Slika 1, Arhiv projekta Okupacijske meje.
- Slika 2, Arhiv projekta Okupacijske meje.
- Slika 3, Arhiv Janeza Uršiča.
- Slika 4, Muzej novejšje zgodovine Slovenije.
- Slika 5, Arhiv projekta Okupacijske meje.
- Slika 6, Arhiv projekta Okupacijske meje, avtor fotografije Božidar Flajšman.
- Slika 7, SI AS 1851 Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, 1941-1945, t.e. 59, p.e.1680.
- Slika 8, SI AS 1851 Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, 1941-1945, t.e. 59, p.e.1680.
- Slika 8a Arhiv projekta Okupacijske meje, avtor zemljevida Rok Cigli, avtorji vsebine Bojan Balkovec, Božidar Flajšman, Blaž Štangelj.
- Slika 9, Nadškofijski arhiv Ljubljana, Župnija Preloka.
- Slika 10, Nadškofijski arhiv Ljubljana, serija Razno, 25A, IX Okupacija in revolucija.
- Slika 11, Osebni arhiv Franc Čadonič.

Slika 12, Osebni arhiv Franc Čadonič.

Slika 13, Osebni arhiv Franc Čadonič.

Slika 14, Osebni arhiv Jože Čemas.

Slika 15, Osebni arhiv Jože Čemas.

Slika 16, Osebni arhiv Jože Čemas.

Slika 17, Arhiv projekta Okupacijske meje, avtor Fotografije Božidar Flajšman.

Slika 18, Osebni arhiv Franciška Tahija.

Slika 19, Arhiv projekta Okupacijske meje, avtor Fotografije Božidar Flajšman.

Summary

Bojan Balkovec

Zilje - the story of a small village

The World War II outpost in Zilje was first set up by members of the Financial Guard, and later by the Royal Army. The outpost was renovated by emptying and reinforcing three houses. They built a bunker in front of one of the houses and dug trenches between them, so they could move safely. All three houses were surrounded by barbed wire. The structures were populated at the beginning of the war, but they were fortified in the autumn of 1942.

In the summer of 1942, the people of Zilje were also sent to Italian camps. Most of them were sent to the island of Rab. Due to very bad conditions, people were even dying. The partisans did not attack the Italian crew, also because of the danger that the Italians would take retaliation against the villagers.

Children were, naturally, also the victims of the war. It was stressful for them that they had to pass the Italian checkpoint on their way to school in the neighboring village of Preloka. They were constantly stopped by the soldiers. In addition to that, the children were often victims of the Ustashe shooting from the Croatian bank of the Kolpa River. They used to shoot at children when they swam in the river. Luckily nobody was hit since they mostly fired into the air, but it was definitely unnerving for the children.

After the Italian capitulation, the villagers demolished the bunker. In one of the houses previously occupied by the Italians, a partisan hospital was operating briefly in the fall of 1943. During the German offensive in the fall of 1943, German troops passed through the village. Later, there were no military operations in the village until the end of the war.